

**PENSIYA TA'MINOTINI MOLİYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH,
PENSIYA QAMROVINI KENGAYTIRISH**

Raxmonov Nuriddin Muxammadjonovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13340462>

***Annotatsiya.** Pensiya ta'minoti tizimi har bir davlat iqtisodiy barqarorligi va aholining farovonligi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Aholining qariyalik davrida iqtisodiy ehtiyojlarini qondirish uchun moliyaviy resurslar yaratish, shuningdek, jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash zarur. Bunda pensiya ta'minotini moliyaviy barqaror qilish va pensiya qamrovini oshirish muhim masalalar qatoriga kiradi. Ushbu maqolada aynan shu masalaga e'tibor qaratamiz.*

***Kalit so'zlar:** Pensiya ta'minoti, moliyaviy barqarorlik, pensiya qamrovi, ijtimoiy himoya, pensiya jamg'armalari.*

**ENSURING THE FINANCIAL STABILITY OF PENSION PROVISION,
EXPANSION OF PENSION COVERAGE**

***Abstract.** The pension system is important for the economic stability of every country and the well-being of the population. It is necessary to create financial resources to meet the economic needs of the population in old age, as well as to ensure the sustainable development of society. Financial stability of pension provision and increase of pension coverage are among the important issues. In this article, we will focus on this issue.*

***Key words:** Pension provision, financial stability, pension coverage, social protection, pension funds.*

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПЕНСИОННОГО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ, РАСШИРЕНИЕ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ**

***Аннотация.** Пенсионная система важна для экономической стабильности каждой страны и благосостояния населения. Необходимо создать финансовые ресурсы для удовлетворения экономических потребностей населения в старости, а также для обеспечения устойчивого развития общества. Среди важных вопросов – финансовая стабильность пенсионного обеспечения и увеличение пенсионного обеспечения. В этой статье мы остановимся на этом вопросе.*

***Ключевые слова:** Пенсионное обеспечение, финансовая устойчивость, пенсионное обеспечение, социальная защита, пенсионные фонды.*

Jahonda iqtisodiyotning rivojlanishi sari aholining turmush tarzi yaxshilanishi natijasida ularning o'rtacha umr ko'rish yoshining oshishi va mehnat faoliyati bilan band bo'lgan aholiga nisbatan pensionerlar ulushining oshishi kuzatilmoqda. Natijada pensiya ta'minotidagi moliyaviy yetishmovchiliklar sabab pensiya ta'minoti tizimiga pensionerlar to'liq qamrab olinmayotganligi, pensiya fondlarini moliyaviy ta'minlashda yuzaga kelayotgan muammolar "avlodlar birdamligi" tamoyiliga asoslangan pensiya tizimidan jamg'arib boriladigan nodavlat pensiya fondlarini tashkil qilish va ularni samarali boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) taqdim etgan ma'lumotlar tahlili ko'pgina mamlakatlarda keksalikda ijtimoiy himoyalani darajasi pastligini ko'rsatmoqda. "Keksalarning 20 foizdan kamrog'i pensiyalar bilan ta'minlangan bo'lsa, qolgan katta qismi boshqa daromad manbalarini izlashga majbur bo'lishmoqda. Dunyo bo'yicha pensiya yoshidagi aholining 68 foizi pensiya va ijtimoiy nafaqalar bilan ta'minlangan". Bu esa pensiya ta'minoti tizimi barqarorligini ta'minlashda maqsadli islohotlarni amalga oshirish talabini quyamoqda.

Iqtisodiy jihatdan tahlil qiladigan bo'lsak, davlatlarning iqtisodiy islohotlari avvalambor davlat pensiya ta'minoti tizimining ijtimoiy siyosatdagi muayyan o'rni va vazifalari bilan uzviy bog'liqdir. Pensiya ta'minoti tizimining samaradorligi milliy iqtisodiyotni moliyaviy jihatdan sog'lomligi, jamiyatdagi makroiqtisodiy va institutsional munosabatlar barqarorligining o'zaro muvofiqligiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Pensiya ta'minoti tizimi mamlakatning iqtisodiy jarayonlariga fuqaro, oila va mahalla miqyosida o'z ta'sirini o'tkazadi. Ijtimoiy jihatlarini ko'rib chiqadigan bo'lsak, pensiya ta'minotining samaradorligini uning ijtimoiy yo'naltirilganligi, ya'ni aholi turmush farovonligiga maqsadli va samarali erishganligi bilan belgilanadi.

Pensiya ta'minotining asosiy vazifasi yuqoridagi manfaatlarga erishish maqsadida pensiya oladigan aholi qatlamlarining real daromad miqdorlarini saqlab qolish, turmush darajasi va sifatini oshirib borishga qaratilgan. Yurtimizda ijtimoiy iqtisodiy o'sish sur'atlarining yuqori darajada bo'lishini ta'minlash bilan bir qatorda byudjet-soliq siyosatini takomillashtirish, davlat byudjeti daromadlarining mavjud zaxiralarini o'rganish muhim vazifa qilib olindi. Bu jarayonda byudjetdan tashqari pensiya jamg'armasini boshqarish mexanizmi, daromad qismini ifoda etuvchi moliyaviy manbalarni shakllantirish tahlili muhim o'rin egallaydi deb O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2020 yil 29 dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida aytib o'tdi.

Ijtimoiy himoyalani mehnatga layoqati bo'lmagan fuqarolarni ijtimoiy jamg'armalar mablag'lari hisobidan mehnat va ijtimoiy pensiyalarni berish yo'li bilan Konstitutsiyamizda mustahkamlangan huquqlarni kafolatlab beradi. Yoshga doir va ijtimoiy pensiyalar pensiya yoshidagi aholining turmush darajasi o'sishini ta'minlash manbalaridan biri hisoblanib, pensiyalarni olish huquqiga esa mehnat qilish asosida erishiladi.

Pensiya ta'minotining moliyaviy barqarorligini ta'minlash — davlatlar uchun juda muhim vazifa hisoblanadi. Bu jarayon aholining keksayishi, iqtisodiy o'zgarishlar, demografik ko'rsatkichlar va boshqa omillar ta'sirida murakkablashishi mumkin. Quyida pensiya tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan ba'zi chora-tadbirlar keltirilgan:

1. Pensiya yoshini oshirish: Aholining umr ko'rish darajasi oshgani sari, pensiya yoshini bosqichma-bosqich oshirish barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Bu nafaqat pensiya tizimiga yukni kamaytiradi, balki odamlarni ko'proq muddat ishlashga undaydi.

2. Pensiya jamg'armalarini diversifikatsiya qilish: Pensiya mablag'larini turli investitsiya manbalariga joylashtirish ularning xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi. Bu mablag'lar aksiyalarga, obligatsiyalarga, ko'chmas mulk yoki boshqa aktivlarga sarmoya kiritilishi mumkin.

3. Pensiya tizimining xususiy sektor bilan hamkorligi: Xususiy pensiya jamg'armalari yoki shaxsiy pensiya hisoblarini yaratish va rivojlantirish davlatga qo'shimcha moliyaviy resurslar keltirishi mumkin. Bu xususiy sektor tomonidan taqdim etiladigan pensiya rejalari orqali amalga oshiriladi.

4. Ishchi kuchi ishtirokini kengaytirish: Norasmiy sektorda ishlayotganlarni rasmiy sektorga jalb qilish orqali pensiya jamg'armalariga ko'proq mablag' kelishini ta'minlash mumkin.

Bu yo'nalishda mehnat bozori ishtirokini oshirish choralari ko'rilishi kerak.

5. Soliq imtiyozlari va rag'batlantirish choralari: Xususiy pensiya jamg'armalariga sarmoya kiritishga rag'batlantirish maqsadida soliq imtiyozlarini qo'llash yoki boshqa moliyaviy rag'batlantirish choralari ko'rilishi mumkin.

Bu chora-tadbirlar mamlakatning iqtisodiy, demografik va siyosiy holatiga qarab farq qilishi mumkin. Pensiya ta'minotining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun har bir davlat o'z sharoitiga mos keladigan strategiyalarni ishlab chiqishi va amalga oshirishi lozim.

Pensiya qamrovini kengaytirish aholining qariyalik davrida moliyaviy himoyasini ta'minlashga yordam beradi. Ko'pgina mamlakatlarda norasmiy sektorda ishlaydigan ishchilar va o'z-o'zini band qilganlar pensiya tizimiga to'liq qamrab olinmagan. Bu holat moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki ko'plab keksalar qariyalik davrida minimal yoki umuman daromadsiz qoladilar. Pensiya qamrovini kengaytirish orqali esa davlat moliyaviy yukni kamaytiradi va iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

Pensiya ta'minoti tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'llari

Pensiya tizimini moliyaviy barqaror qilish uchun bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim. Avvalo, pensiya yoshi va ijtimoiy to'lovlarni belgilashda demografik o'zgarishlarni hisobga olish zarur. Odatda, aholining keksaligi oshgani sayin, pensiya tizimiga

tushadigan yuk ham ortadi. Shu sababli, aholining uzoqroq ishlashi va kechroq pensiyaga chiqishi tizimni barqaror qiladi.

Shuningdek, pensiya ta'minoti mablag'larini investitsiyalash va ularni samarali boshqarish tizimning moliyaviy barqarorligiga ijobiy ta'sir qiladi. Pensiya fondlarining diversifikatsiyasi va risklarni boshqarish orqali barqaror daromad olish mumkin.

Pensiya ta'minoti qamrovini oshirishning iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish.

Pensiya ta'minoti qamrovini oshirish uchun aholining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir. Norasmiy sektorni rasmiylashtirish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish orqali aholining katta qismini pensiya tizimiga jalb qilish mumkin. Shuningdek, davlat tomonidan rag'batlantiruvchi dasturlar va soliq imtiyozlari orqali ham bu jarayonni jadallashtirish mumkin.

Pensiya ta'limoti va aholining xabardorligini oshirish.

Pensiya qamrovini oshirishning yana bir muhim jihati bu aholining pensiya tizimi haqida xabardorligini oshirishdir. Aholiga pensiya tizimining ahamiyati, uning imkoniyatlari va qo'shilish shartlari haqida keng ko'lamli ma'lumot berish kerak. Bu jarayonda davlat, xususiy sektor va nodavlat tashkilotlar o'rtasida hamkorlikni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega.

Kelajak istiqbollari.

Kelajakda pensiya qamrovini oshirish va tizimni moliyaviy barqaror qilishning yangi yo'llarini izlash davom etadi. Aholi sonining o'sishi va ijtimoiy himoya tizimiga bo'lgan ehtiyoj ortishi bilan birgalikda, yangi texnologiyalar va raqamli xizmatlar bu jarayonda muhim rol o'ynashi mumkin. Xususan, onlayn platformalar va mobil ilovalar orqali pensiya tizimiga kirish imkoniyatini yanada kengaytirish mumkin.

Bugungi kunda ko'plab davlatlar pensiya tizimiga ega bo'lsa-da, aholi qamrov darajasi turlicha. Ba'zi mamlakatlarda rasmiy iqtisodiyotda ishlovchilar to'liq pensiya qamroviga ega bo'lgan bo'lsa, boshqa mamlakatlarda katta qismi norasmiy sektorda band bo'lgan fuqarolar pensiya tizimidan chetda qoladi. Bu holat nafaqat alohida shaxslarning kelajakdagi moliyaviy xavfsizligiga, balki umuman pensiya tizimining moliyaviy barqarorligiga ham tahdid soladi.

Pensiya ta'minoti qamrovini oshirish yo'llari

1. Norasmiy sektordagi ishchilarni jalb qilish: Ko'plab mamlakatlarda iqtisodiyotning norasmiy sektori muhim ahamiyatga ega. Bu sektorda band bo'lgan fuqarolarni pensiya tizimiga jalb qilish uchun davlat tomonidan soliq va boshqa rasmiylashtirish tartiblarini soddalashtirish zarur. Ushbu ishchilar uchun moslashuvchan pensiya badallari tizimi joriy etilishi mumkin, bu ularning moliyaviy imkoniyatlariga mos keladi.

2. Ijtimoiy himoya va soliq imtiyozlari: Pensiya tizimiga qo'shilgan ishchilarga soliq imtiyozlari yoki boshqa ijtimoiy himoya choralari ko'rsatish orqali qamrovni oshirish mumkin.

Bu yondashuv aholining keng qamrovli qatlamlarini pensiya jamg'armalariga hissa qo'shishga rag'batlantiradi.

3. Pensiya ta'limi va xabardorlikni oshirish: Aholi orasida pensiya tizimi va uning afzalliklari haqida xabardorlikni oshirish muhim ahamiyatga ega. Bu yo'nalishda davlat va nodavlat tashkilotlari tomonidan ma'rifiy dasturlar va ommaviy axborot vositalarida kampaniyalar o'tkazish samarali bo'lishi mumkin.

4. Xususiy sektor bilan hamkorlik: Xususiy pensiya jamg'armalari va ish beruvchilar bilan hamkorlik qilish orqali pensiya qamrovini kengaytirish mumkin. Xususiy kompaniyalar tomonidan taqdim etiladigan pensiya rejalarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish davlat pensiya tizimiga qo'shimcha barqarorlik keltirishi mumkin.

5. Ijtimoiy tarmoqlar va texnologiyalarni jalb qilish: Pensiya ta'minoti tizimining imkoniyatlari va afzalliklari haqida yosh avlodni xabardor qilish uchun ijtimoiy tarmoqlar va texnologiyalardan foydalanish zarur. Bu orqali pensiya qamrovini oshirish va yoshlarni erta yoshi bilan pensiya jamg'armalari haqida o'ylashga rag'batlantirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, pensiya ta'minotini moliyaviy barqaror qilish va qamrovni oshirish davlat va jamiyat oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Bu nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki aholining qariyalik davridagi farovonligini oshirish uchun ham muhimdir. Bunda davlat, xususiy sektor va jamiyatning barcha qatlamlari birgalikda ishlashi zarur.

REFERENCES

1. Kasimova G., Sholdorov D. Pensiya ta'minoti mablag'larini boshqarish. Monografiya. – T.: "TMI", 2017. – 225 b.
2. Rustamov D. O'zbekistonda pensiya tizimini moliyaviy barqarorligini ta'minlash masalalari. Monografiya. – T.: "Iqtisod-moliya", 2018. – 200 b.
3. Vaxabov A.V. va boshq. Pensiya tizimini rivojlantirishning xorij tajribasi. Darslik. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018. – 400 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011 yil 8 sentyabrdagi "Davlat pensiyalarini tayinlash va to'lash tartibini yanada takomillashtirishga yo'naltirilgan normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 252-sonli qarori.